

MEEDEN

gemeentebeschrijving regio Veenkoloniën

Monumenten Inventarisatie Project provincie Groningen

colofon

uitgever : Provincie Groningen

samenstelling : P. Harkema
M.H. Panman

eindredactie
en lay-out : L. Hacquebord

INLEIDING

De gemeentebescrijving van Meeden is ontstaan in het kader van het Monumenten Inventarisatie Project (MIP). Dit project is geïnitieerd door de Rijksdienst voor de Monumentenzorg en uitgevoerd door de provincies. Het heeft als doel een globaal overzicht te geven van de stedenbouw en bouwkunst uit de periode 1850-1940. De inventarisatie is per provincie, gebiedsgewijs aangepakt. Voor de provincie Groningen waren dat de volgende gebieden: het Hogeland (inclusief de gemeente Slochteren), het Westerkwartier, het Oldambt, de Veenkoloniën en het Gorecht.

Om greep te krijgen op het inventarisatiegebied is de volgende methodiek ontwikkeld:

- 1 er is een regiobescrijving gemaakt van elk van de hierboven genoemde gebieden, die een algemeen kader biedt voor de uitgevoerde inventarisaties;
- 2 in samenhang daarmee is per gemeente een gemeentebescrijving opgesteld, die nader ingaat op de ontwikkelingen in die gemeente;
- 3 verder zijn door middel van veldwerk structuren en objecten uit de betreffende periode geïnventariseerd. De inventarisatie heeft tevens als toetsing gediend van de regio- en gemeentebescrijving.

In de gemeentebescrijving van Meeden wordt in het kort een beeld geschetst van de ontwikkelingsgeschiedenis van de gemeente tot 1940. De volgende aspecten komen hierbij aan de orde:

- 1 begrenzing en ligging van het gebied
- 2 ontstaansgeschiedenis
- 3 grondgebruik
- 4 infrastructuur
- 5 nederzettingsstructuur.

Na deze ontwikkelingsschets van de gemeente wordt tenslotte in hoofdstuk 6 doel en methodiek van het stedenbouwkundig veldonderzoek en de inventarisatie van de bouwkunst weergegeven.

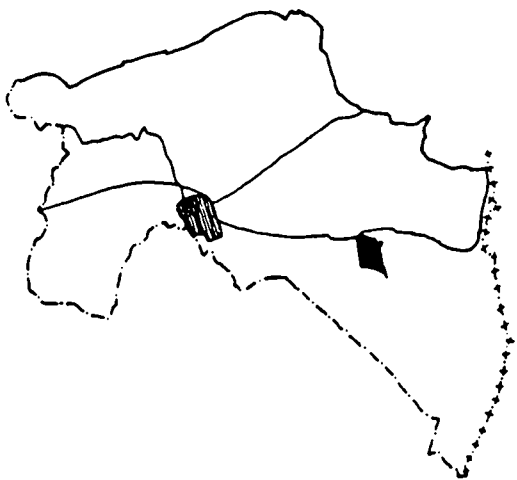
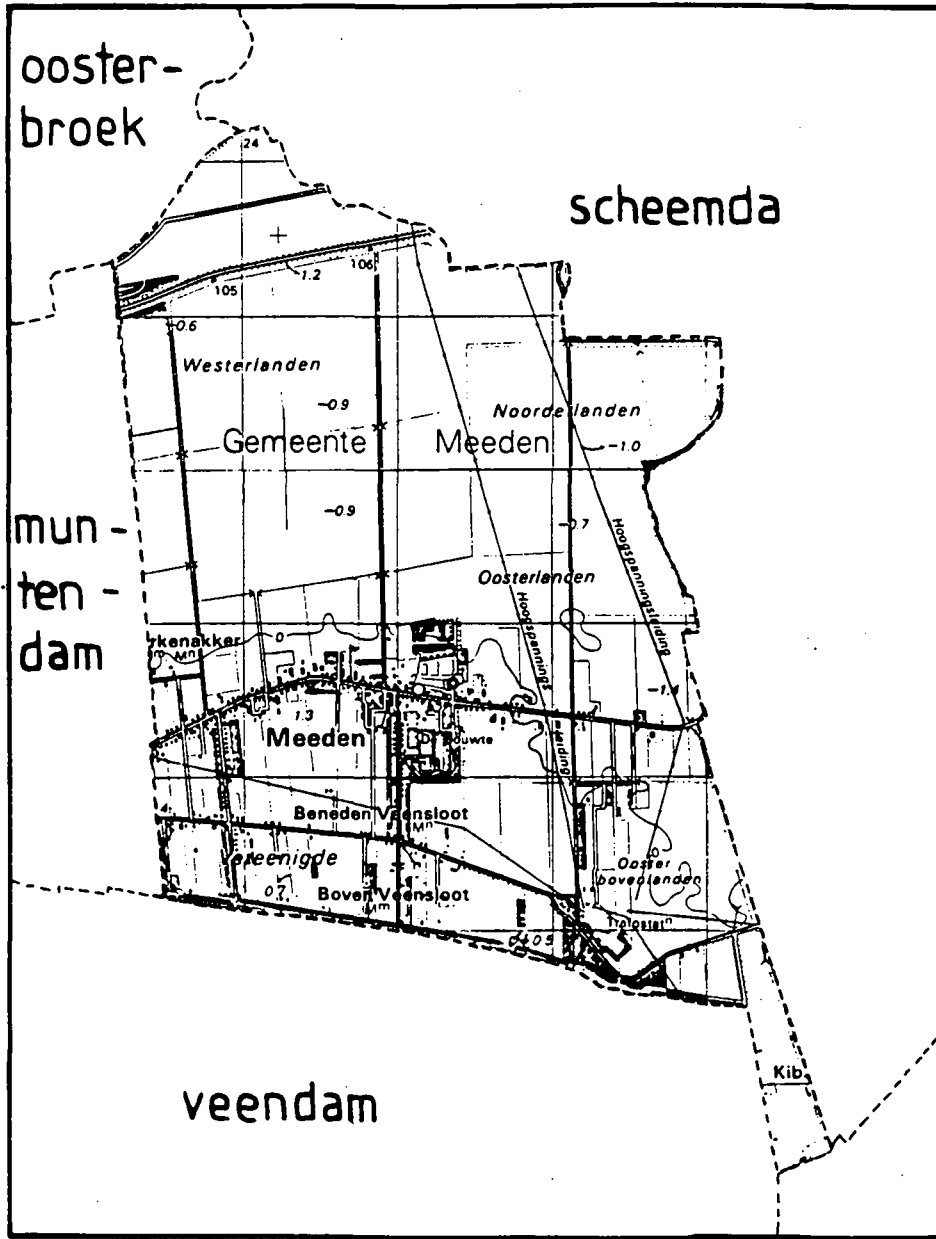
Door de hele tekst staan steeds tussen haakjes inventarisatienummers vermeld. Hiermee wordt verwezen naar het vijf delen tellende rapport "Registratie cultuurhistorische waardevolle objecten", waarin de resultaten zijn neergelegd van een tussen 1981 en 1990 uitgevoerde inventarisatie van de bouwkunst in het herinrichtingsgebied Oost-Groningen.

Bij de totstandkoming van deze gemeentebescrijving en de inventarisatie hebben wij van de kant van de gemeente alle mogelijke medewerking ontvangen. Wij willen haar hiervoor hartelijk bedanken.

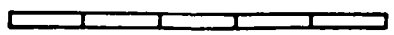
P. Harkema
M.H. Panman

Inhoudsopgave

GEMEENTEBESCHRIJVING MEEDEN.....	1
1 Ligging.....	1
2 Ontstaansgeschiedenis.....	2
2.1 Geologische geschiedenis.....	2
2.2 Bewoningsgeschiedenis.....	3
3 Agrarisch grondgebruik.....	5
4 Infrastructuur.....	7
4.1 Landwegen.....	7
4.2 Waterwegen.....	7
4.3 Tram- en spoorwegen.....	7
4.4 Overig vervoer.....	8
5 Nederzettingsstructuur.....	9
5.1 Algemeen.....	9
5.2 Nederzettingsstructuur per dorp.....	10
- Meeden.....	10
5.3 Verspreide bebouwing.....	11
INVENTARISATIERESULTATEN	
6 Inventarisatie stedenbouw en bouwkunst.....	13
6.1 Stedenbouwkundig veldonderzoek.....	13
6.2 Inventarisatie van de bouwkunst.....	14
LITERATUUR.....	15

GEMEENTE
MEEDEN

2,5 km

GEMEENTEBESCHRIJVING MEEDEN

1 Ligging

De gemeente Meeden ligt in het oosten van de provincie Groningen. Het gebied wordt in het noorden en oosten begrensd door de gemeente Scheemda, in het zuiden door de gemeente Veendam en in het westen door de gemeente Muntendam. In het uiterste noordwesten ligt de gemeente Oosterbroek, in het uiterste zuidoosten de gemeente Oude Pekela.

Het grondgebied van de gemeente beslaat 1698 ha.

In de gemeente ligt het gelijknamige dorp Meeden. Als verspreide bebouwing is aan te merken: Duurkenakker (gedeeltelijk bij de gemeente Muntendam behorend en aldaar besproken), Kibbelgaarn, Benedenveensloot, Bovenveensloot en Bovenstreek.

Door de gemeentelijke herindeling van 1 januari 1990 is de gemeente Meeden samengevoegd met de gemeenten Muntendam en Oosterbroek onder de naam Oosterbroek.

2 Ontstaansgeschiedenis

2.1 Geologische geschiedenis

In de Saale-ijstijd, ongeveer 120.000 jaar voor Chr., bedekte landijs dit gebied. De vóór het landijs gelegen gletsjertongen (ijslobben) persten de ondergrond omhoog waardoor stuwwallen (ruggen) werden gevormd. Het dorp Meeden ligt op zo'n rug. Door het landijs werd een dik pakket keileem afgezet. Dit keileem is later voor het grootste deel geërodeerd en weggespoeld (circa 100.000 jaar voor Chr.). Bij Meeden is echter nog een rest keileem aanwezig. Waarschijnlijk vormde dit keileem vroeger één geheel met dat van Winschoten. Door het afsmelten van het landijs is het tussenliggende gedeelte weggeërodeerd waardoor er ten oosten van Meeden een laagte in de pleistocene ondergrond is ontstaan. In het Holoceen (circa 8.000 jaar voor Chr.) werd het klimaat warmer en vochtiger. De zeespiegel steeg en daarmee werden ook de grondwaterstanden hoger. In de lagere delen (o.a. beekdal van de Oude Ee) en op plaatsen waar de afwatering stagneerde vormde zich veen. Het veen ontwikkelde zich onder voedselrijke omstandigheden. Vanwege de lage ligging wordt dit laagveen genoemd. Vanuit lagere delen heeft het veen zich over hogere delen uitgebreid (hoogveen). Dit gebeurde echter niet op de zandrug van Meeden. In het gebied ten noorden van de zandrug is de vorming van veen plaatselijk onderbroken door invloed van de zee. Ongeveer 900 jaar voor Chr. is Eemsklei afgezet in geulensystemen van het voormalig veenrivierviertje de Oude Ee. Dit mondde oorspronkelijk uit in de Oude Eems. Na deze afzetting is de veenvorming weer verder gegaan totdat door Dollardoverstromingen (15e/16e eeuw) een dikke kleilaag werd afgezet.

De bovengenoemde ontwikkelingen hebben geleid tot het ontstaan van de volgende grondsoorten:

- ten noorden van de rug: kleidek op zand
- ten zuiden van de rug: veenkoloniaal dek en venige tussenlaag
- de rug zelf: leemarm en zwak lemig fijn zand
- ten oosten van de rug: restje keileem.

De hoogte van de gemeente Meeden varieert van -1.4m N.A.P. ten noorden van de dekzandrug tot +1.4m N.A.P. ten zuiden van de rug.

De zandrug is niet meer als "hoogte" in het landschap te herkennen.

2.2 Bewoningsgeschiedenis

Meeden is een randveenontginningsdorp. Het ligt op de rand van het Dollardgebied en het veengebied. De eerste bewoners in dit gebied hebben zich in de 10e - 12e eeuw gevestigd aan het oostelijk gedeelte van de Oude Weg, die ten noorden van de huidige Hereweg (zandrug) liep. In de tijd van de Dollardoverstromingen (15e eeuw) zijn de bewoners verhuisd naar de iets zuidelijker gelegen zandrug. De uiterste grens van de Dollardoverstromingen lag bij de dekzandrug van Meeden en het stroomdal van de Oude Ee. Meeden is waarschijnlijk ontstaan vanuit Eexta (onderdeel van Scheemda) wellicht ten gevolge van de uitbreiding van de bevolking in het dorp Eexta. Zo zullen misschien enkele zonen van landbouwers zich hebben gevestigd op de "meeden" (laaggelegen hooilanden).

De ontwikkeling van Meeden was nauw verbonden met die van Muntendam. In het beekdal van de Oude Ee lag een verbindingsdijk de "Hoge Dam" tussen de beide dorpen. Voor de bewoners van Meeden vormde de onregelmatige afwatering van het zure hoogveenwater al vroeg een probleem. Nog in de middeleeuwen werd daarom aan de zuidkant een veendijk aangelegd (zie kaartje). Een deel van de lage landen langs de Oude Ee, die als weidegebied in gebruik waren, werd op deze manier beschermd. De veendijk was een tijdelijke waterkering, aangelegd aan de bovenzijde van tot akkerbouw ontgonnen veenstukken. Men groef eerst een sloot en legde vervolgens de uitkomende grond aan de "veenkant". De veenakkers kwamen echter door klinkoxydatie van het veen als gevolg van ontwatering lager te liggen. Als het land niet meer voldoende ontwaterd kon worden werd een volgende veendijk aangelegd. Oude functieloos geworden veendijken werden later meestal opgeruimd omdat deze de afwatering belemmerden. De oorspronkelijke namen van Beneden- en Boven Veensloot waren respectievelijk Benedenste- en Bovenste Veendijksloot. "Benedenste" had hierbij de betekenis van oudste en "bovenste" de betekenis van nieuwste. De namen Duurkenakker en Bovenbouten (bouten=bouwland) in gemeente herinneren aan het gebruik van de grond als akkerland. Het veen ten zuiden van Meeden werd door de plaatselijke bevolking afgegraven, ten behoeve van eigen brandstofgebruik.

Vanaf de weg werden evenwijdig hoofdgoten het veen ingegraven. Vooraan werd de woning gebouwd, vaak op het hoogveen. Het veen eromheen werd meestal afgegraven waardoor de woningen hoger kwamen te staan. De turfafvoer ging in de regel over de weg. Op de afgegraven grond werd akkerbouw bedreven.

In de uiterste zuidoosthoek van de gemeente Meeden (Kibbelgaarn) komen vier gemeenten samen: Meeden, Oude Pekela, Scheemda en Veendam. Hier is rond ongeveer 1640 een ruzie geweest tussen Pekela en Meeden. In 1635 kocht Feiko Clock percelen van de stad Groningen. Hij begon hier met 500 man veen af te graven maar de boeren van Meeden kwamen daartegen in opstand: volgens hen liep hun grond tot aan de Pekel A. De Meedeners hebben toch nog een stuk grond kunnen behouden, namelijk het stuk grond met de naam Kibbelgaarn (kibbel=ruzie en gaarn= puntig toelopend stuk land). Het totale veengebied van Feiko Clock is pas in de 20e eeuw volledig ontgonnen.

De oorspronkelijke boeren van Meeden waren hoofdzakelijk geïnteresseerd in de kleigronden van het Dollardgebied. Landarbeiders en kleine boeren kregen in Meeden steeds meer de mogelijkheid kleine bedrijfjes te vestigen tussen de grote Oldamster boerderijen. In het begin gebeurde dit alleen aan de zuidkant van de Hereweg waar het hoogveen lag. Later hebben zich veel kleine boeren en arbeiders ook aan de noordkant van de Hereweg en langs de Beneden en Boven Veensloot gevestigd. De verdeling van de gronden was gebaseerd op het recht van opstrek. Het recht van opstrek hangt samen met de term "opstreckende heerdenverkaveling". Dit begrip is in het noorden van Groningen zeer gangbaar. De boer die in het verlengde van zijn land de kweldergronden in gebruik nam, had ook het recht op dit land (=recht van opstrek). Er is een duidelijke parallel met de veenontginningen waar de boer ook recht had op de grond die hij in het verlengde van zijn al eerder ontgonnen grond, ging afgraven.

De ontginningen strekten zich uit tot aan de veendijk. Door het ontbreken van zand en van voldoende mogelijkheden tot aanvoer daarvan is later bij Meeden vaak bekleid om een beter humusgehalte van de grond te krijgen. De bemesting van de grond werd meestal met eigen koemest gedaan.

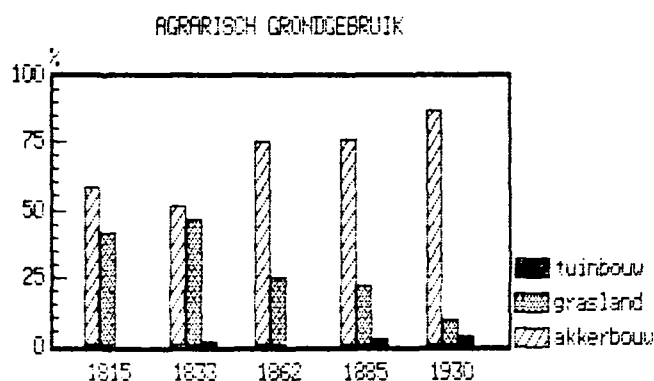
3 Agrarisch grondgebruik

Vanaf ongeveer 1800 is in de gemeente Meeden het percentage akkerbouw relatief al vrij hoog. Vooral het zuidelijk gedeelte, waar in de 17e eeuw het hoogveen is afgegraven, is verantwoordelijk voor het hoge percentage akkerbouw. Vanaf het begin van de 19e eeuw neemt dit percentage alleen nog maar toe. De afgegraven venen zijn dan nagenoeg allemaal in bouwland omgezet.

Agrarisch grondgebruik

jaar	% bouwl	% grasl	% tuinb	tot. opp. cultuurgrond(ha)
1815	58,3	41,7		1283,67
1833	51,9	46,9	1,3	1512,00
1862	74,6	25,4		1384,16*
1885	75,5	22,5	2,1	1534,51
1930	87,0	9,3	3,7	1635,94

* veengronden, waarschijnlijk niet tot de totale oppervlakte cultuurgrond gerekend, werden met tussenpozen voor de verbouw van veenboekweit gebruikt.

bron E.W. Holstee (1985)

Uit de tabel en het diagram is de verdere verschuiving van grasland naar akkerbouw duidelijk te zien. De invoering van de kunstmest, rond 1885, heeft in deze gemeente duidelijke gevolgen gehad. Het was nu namelijk niet meer zo nodig om vee te houden voor de mest. De in 1893 opgerichte zuivelfabriek ondervond dan ook zeker de gevolgen. Er werd nu immers minder vee gehouden en dus ook minder melk aangeleverd. In 1921 werd de zuivelfabriek dan ook gesloten. De oppervlakte bouwland breidde zich steeds meer uit. De hoeveelheid grasland nam dan ook af. Het percentage grasland in 1885 (22,5%)

daalt aanzienlijk tot 9,3% in 1930.
Het percentage tuinbouwgrond in deze gemeente is niet opzienbarend te noemen.

In de MIP-periode lagen ten noorden van de Hereweg de lage landen waarin enkele afwateringskanaaltjes stroomden, zoals: Nieuwe Watering, Oude Watering, Ooster Ee, Wester Ee en de Siepsloot in het oosten als grens met de gemeente Scheemda.

In 1868 besloten enkele landeigenaren van Meeden een waterschap op te richten, de "Eersteling" genaamd. Het waterschapje omvatte de zgn. "Oude Weteringslanden" in het noorden van de gemeente. Er werden een molen, een huisje en de nodige pompen gebouwd. Slechts een klein gedeelte van Meeden was hier mee geholpen. De andere laaggelegen delen van het overige land werden bij elke hoge waterstand overstroomd. In 1882 werd de "Eersteling" opgeheven en werd er een nieuw waterschap ingesteld, de "Munte" genaamd. Deze beslaat een klein deel van Muntendam en het grootste deel van Meeden. Alleen het oostelijk deel werd niet bemalen. Daarvoor werd in 1909 het waterschap "De Westerleese lagemedden" opgericht. In 1883 is het stoomgemaal gebouwd dat in 1916 vervangen werd door een nieuwe bemalingsinstallatie.

Ook was er nog een waterschap tussen de Veensloten, dat later is opgenomen in het waterschap "De Verenigde Polders". De waterstaatkundige situatie van de landbouwbedrijven is met het oprichten van deze waterschappen zeker verbeterd.

Deze situatie verbeterde nog verder door de ruilverkaveling die hier in 1967 heeft plaatsgevonden samen met een gedeelte van de gemeente Scheemda. Er is nu in het noorden van de gemeente nog één afwateringssloot.

In samenhang met de waterstaatkundige situatie is er ook van de verkavelingssituatie van de MIP-periode nu niet veel meer te herkennen. De oorspronkelijke verkaveling was een strokenverkaveling. Deze is ten noorden van de zandrug vervangen door een regelmatige blokverkaveling (door de ruilverkaveling van 1967). Ten zuiden van Benedenveensloot is de strokenverkaveling nog wel bewaard gebleven.

4 Infrastructuur

4.1 Landwegen

De wegenstructuur in de gemeente Meeden wordt bepaald door de zandrug waarop de bebouwing van Meeden is aangelegd.

Rond 1850 is dan ook alleen de weg door het dorp (Hereweg) verhard. Het duurt dan tot ongeveer 1940 voordat er meer wegen worden verhard. Vanuit het dorp zijn er enkele wegen loodrecht op de Hereweg aangelegd naar het noorden (Duurkenakker) en naar het zuiden (Bovenstreek). In Boven Veensloot is in 1940 ook een gedeelte van de weg verhard.

Pas na de tweede wereldoorlog worden er in de kern van Meeden meer dwarswegen aangelegd waardoor er enige kernvorming ontstaat.

4.2 Waterwegen

In de periode 1850-1940 hebben ten noorden van de Hereweg enkele afwateringssloten gelegen. Deze zijn door de ruilverkaveling geheel verdwenen (zie 3.1). Er bevindt zich op dit moment geen enkele waterweg van belang meer in de gemeente, behalve de afwateringssloot in het noorden.

4.3 Spoorwegen

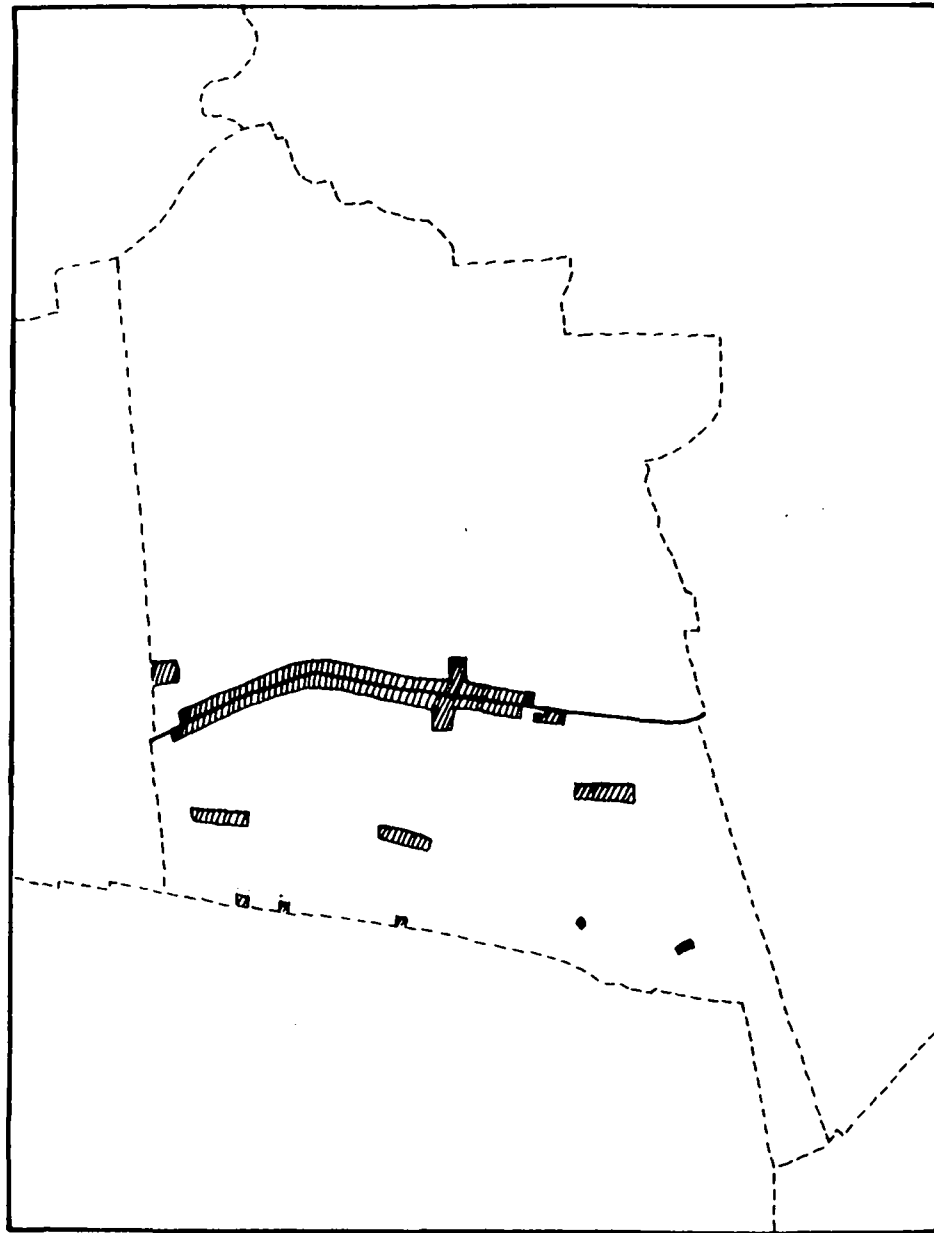
In 1894 diende het gemeentebestuur van Meeden al een verzoek in voor de aanleg van een spoorlijn. Er rezen echter meningsverschillen tussen de hoofdingenieur van de spoorwegen en de gemeentebesturen van Meeden en Muntendam (ook Muntendam wou graag een spoorlijn). Rond 1910 werd er een spoorlijn aangelegd van Delfzijl naar Zwolle, via de plaatsen Zuidbroek, Muntendam, Stadskanaal, Coevorden en Ommen. De spoorlijn werd dus aangelegd door de gemeente Muntendam maar het station kreeg de naam Meeden-Muntendam. Wel kreeg Meeden een weg naar de laad- en losplaats van het station, in de gemeente Muntendam gelegen. Dit was van belang voor de aan- en afvoer van landbouwprodukten en landbouwbenodigdheden. Echter het onderhoud van de weg, die onbegaanbaar was en sterk afhelde, kostte de gemeente handen vol geld.

Het stationsgebouw, rond 1910 gebouwd in de gemeente Muntendam, werd in 1962 gesloten voor personen- en goederenvervoer. In 1966 werd het station afgebroken. In het noorden van de gemeente Meeden loopt de spoorlijn van Groningen naar Winschoten, die in 1868 is aangelegd. De trein stopt echter niet in Meeden.

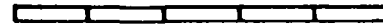
4.4 Overig vervoer

In de gemeente Meeden zorgden de zgn. boderijders voor het goederenvervoer. Zij gingen met de hondekar of met paard en wagen, later per vrachtwagen, naar de stad Groningen. Men kon bestellingen opgeven die uit de stad werden gehaald en dan aan huis werden afgeleverd. In het dorp Meeden was zo'n boderijder actief.

In 1923 werd de paardetramlijn Veendam-Oude Pekela (geëxploiteerd door de Eerste Groninger Tramwaymaatschappij, de E.G.T.M. overgenomen door een autobusmaatschappij, de VP. In 1937 werd de VP overgenomen door de GADO. De VP reed van Veendam via Meeden naar Winschoten. Men reed tevens het traject Winschoten-Oude Pekela-Veendam. Waarschijnlijk is na overname van de EGTM door de VP het net uitgebreid en werd toen ook al via Meeden gereden.

GEMEENTE
MEEDEN

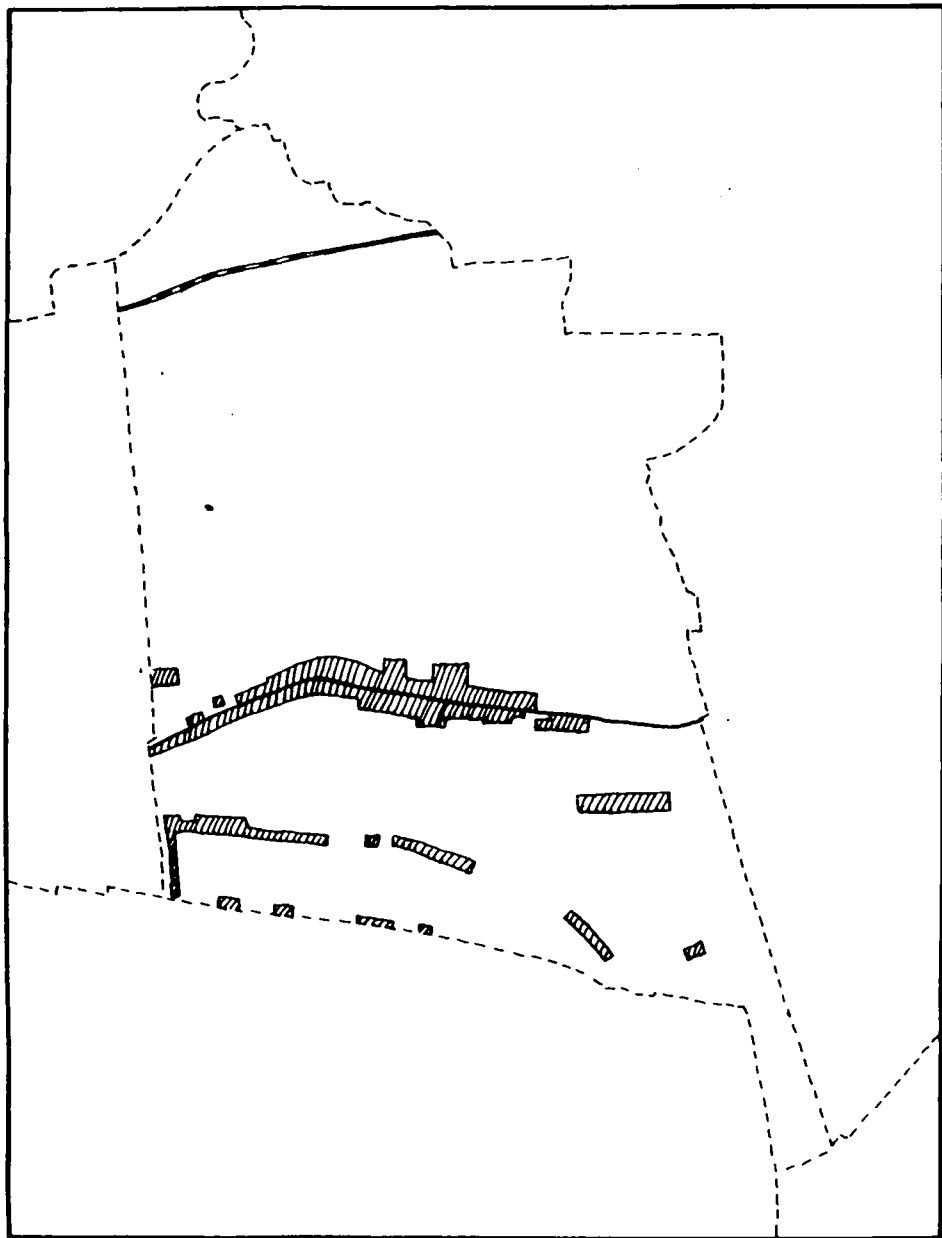

2,5 km

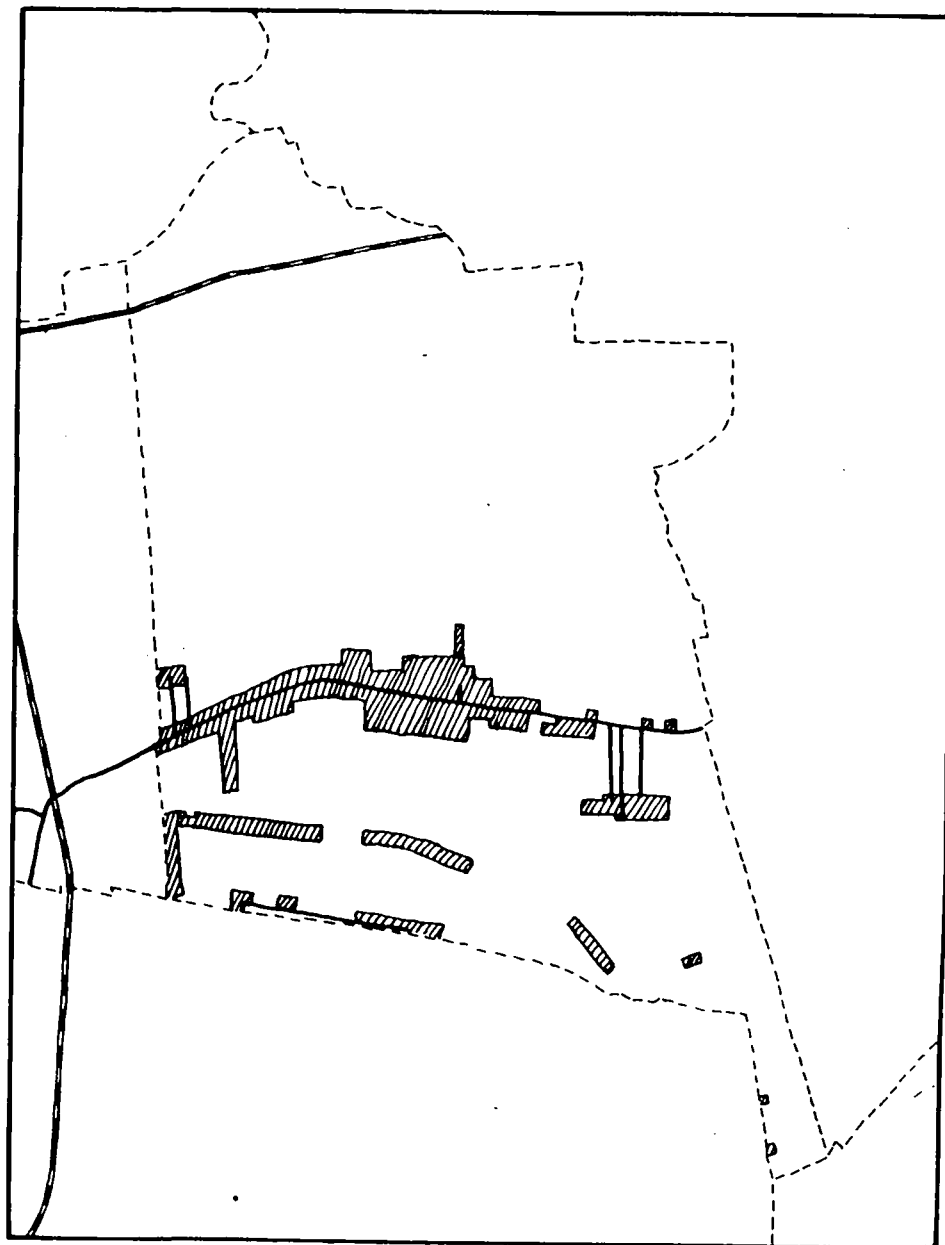
LEGENDA

- gemeentegrens
- verharde weg
- onverharde weg
- ▨ bebouwing

±1850

±1900

±1940

5 Nederzettingsstructuur

5.1 Algemeen

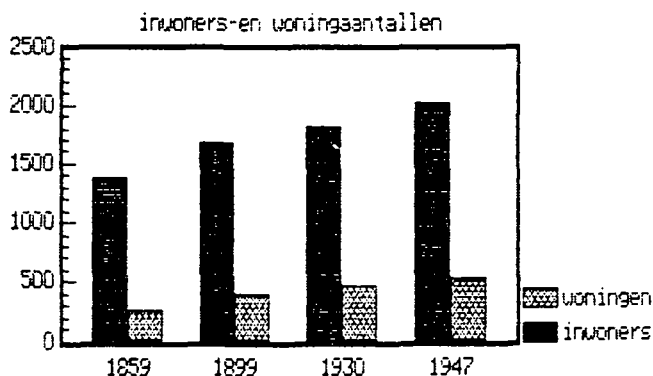
In de gemeente ligt het gelijknamige dorp Meeden. Als verspreide bebouwing is aan te merken: Beneden Veensloot, Boven Veensloot, Duurkenakker (gedeeltelijk; al besproken bij Muntendam) en Kibbelgaarn (de bebouwing aan de westkant van de weg behoort bij de gemeente Veendam maar zal hier worden besproken). In deze paragraaf wordt een beeld geschetst van de bevolkings- en woningaantallen. In de volgende paragrafen worden de nederzettingsstructuur van Meeden behandeld en de hierboven genoemde verspreide bebouwing.

inwoners

jaar	1859	1869	1879	1899	1930	1947	1987
aantal	1384	1540	1576	1671	1809	2005	1784

woningen

jaar	1859	1899	1930	1947	1987
aantal	248	396	466	523	660

bronnen: - volkstellingen
- C.B.S.

Het inwonertal van de gemeente laat een vrij regelmatig stijgend verloop zien. Na 1947 blijkt echter het inwonertal weer te dalen.

Oorzaak hiervan kan zijn de dalende werkgelegenheid in de landbouw en de trek van het platteland naar de stad van jongere inwoners.

De woningvoorraad laat een regelmatige stijging zien, tot in het jaar 1987. De woningbezetting, het aantal personen per woning, neemt af. Was dit getal in 1859 nog 5,6, in 1899 was het nog maar 4,2. De daling zette door van 3,9 in 1930 via 3,8 in 1947 naar 2,7 in 1987.

5.2 Nederzettingsstructuur per dorp

MEEDEN

Meeden is een wegdorp op de grens tussen de Veenkoloniën en het Oldambt. Ruggegraat van de bebouwing is de van west naar oost lopende hoofdweg, de Hereweg, die halverwege een knik maakt. Ten noorden hiervan ligt klei, ten zuiden hiervan veen.

Het is opvallend dat in Meeden aan beide zijden van de hoofdweg zeer grote boerderijen worden afgewisseld door arbeiderswoningen, voornamelijk van het type krimpjes, burgerwoningen en bedrijfspanden. De boerderijen hebben hun nok evenwijdig aan de kavelrichting en staan daardoor vaak schuin op de weg. De andere, kleinere panden daarentegen staan meestal haaks op de weg. Een ander verschil tussen de groot- en kleinschalige bebouwing is dat de boerderijen vaak terug liggen, soms 30 meter, en grote voortuinen hebben, terwijl de andere, meer kleinschalige bebouwing direkt op de weg staat. Hierdoor ontstaat een variatie van open en gesloten bebouwing, van groene en bebouwde stroken.

De kern van het dorp ligt in het oostelijk gedeelte van de Hereweg, bij de N.H.-kerk. Al voor 1850 is hier een concentratie van bedrijvigheid. Behalve de N.H.-kerk met pastorie, tuin en kerkhof op de hoek met de Oude weg, bevinden zich hier winkeltjes, kleine bedrijven en twee molens. De ene molen, de Rijzende Zon (1830, gedeeltelijk afgebroken) ligt aan de noordzijde van het lint, de andere ligt tegenover de N.H.-kerk (1851, afgebroken).

1850-1900

In de tweede helft van de vorige eeuw vindt er een verdichting van de lintbebouwing plaats. Deze bestaat uit landarbeidershuizen, burgerwoningen van het symmetrische type (o.a. dwarshuizen), een paar kleine bedrijven zoals smederijen (invent.nr. 147) en Oldamster boerderijen, vooral aan kleizijde.

Veel bestaande boerderijen krijgen in deze periode een nieuw, neo-classicistisch voorhuis.

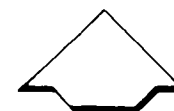
Haaks op de Hereweg, het hoofdlint, ontstaan, met name aan veenzijde, enkele lanen, waaraan landarbeiderswoningen, type krimpjes, worden gebouwd. Het centrum van het dorp wordt uitgebreid met o.a. een hotel, tegenover de N.H.-pastorie, een Gereformeerde kerk (1865, verbouwd), een Doopsgezinde kerk (1871, verbouwd, nu uitvaartcentrum en aula is bijgebouwd) en een openbare lagere school (1884, verbouwd).

±1850

LEGENDA

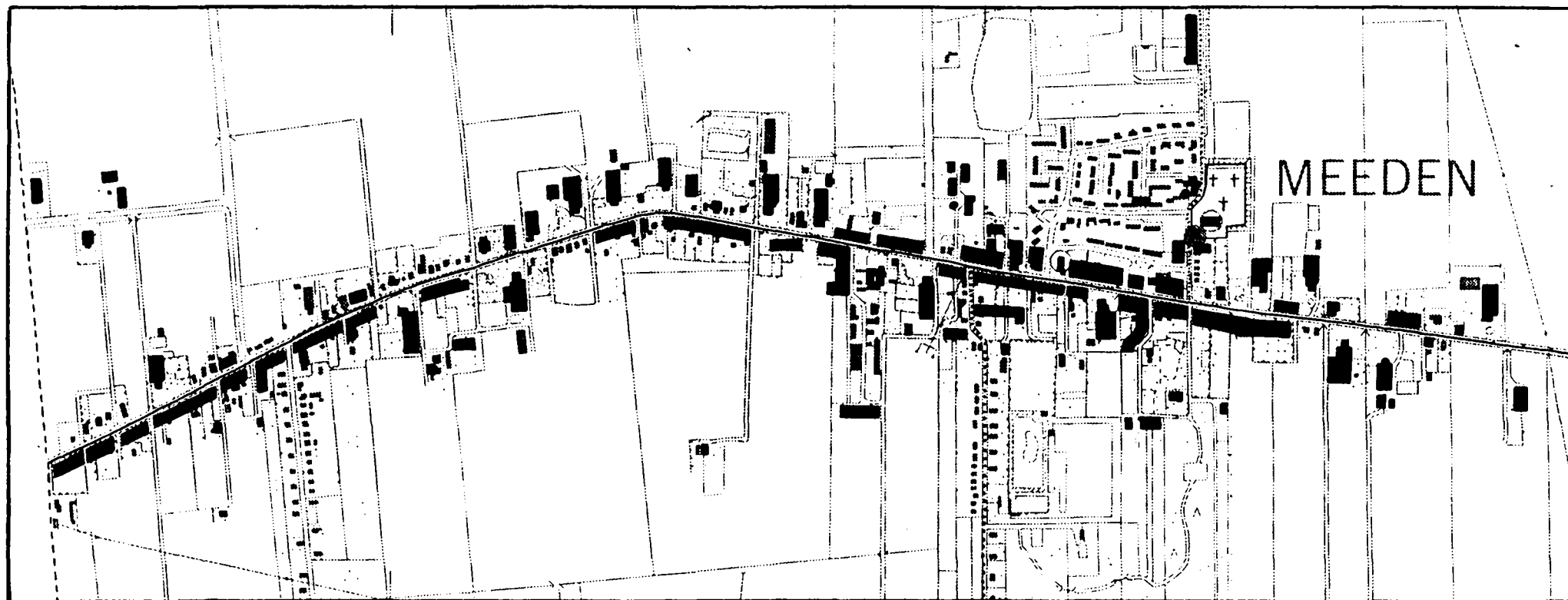
- gemeentegrens
- verharde weg
- == spoorlijn
- bebouwing

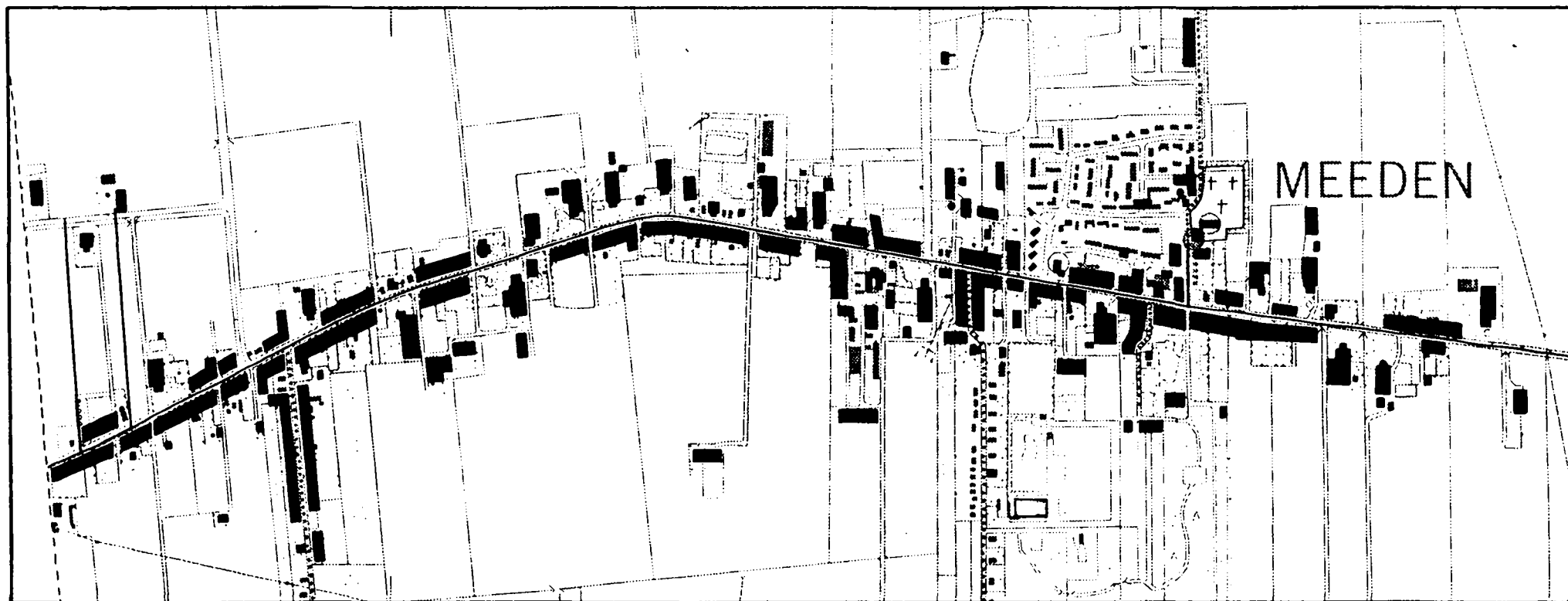
MEEDEN

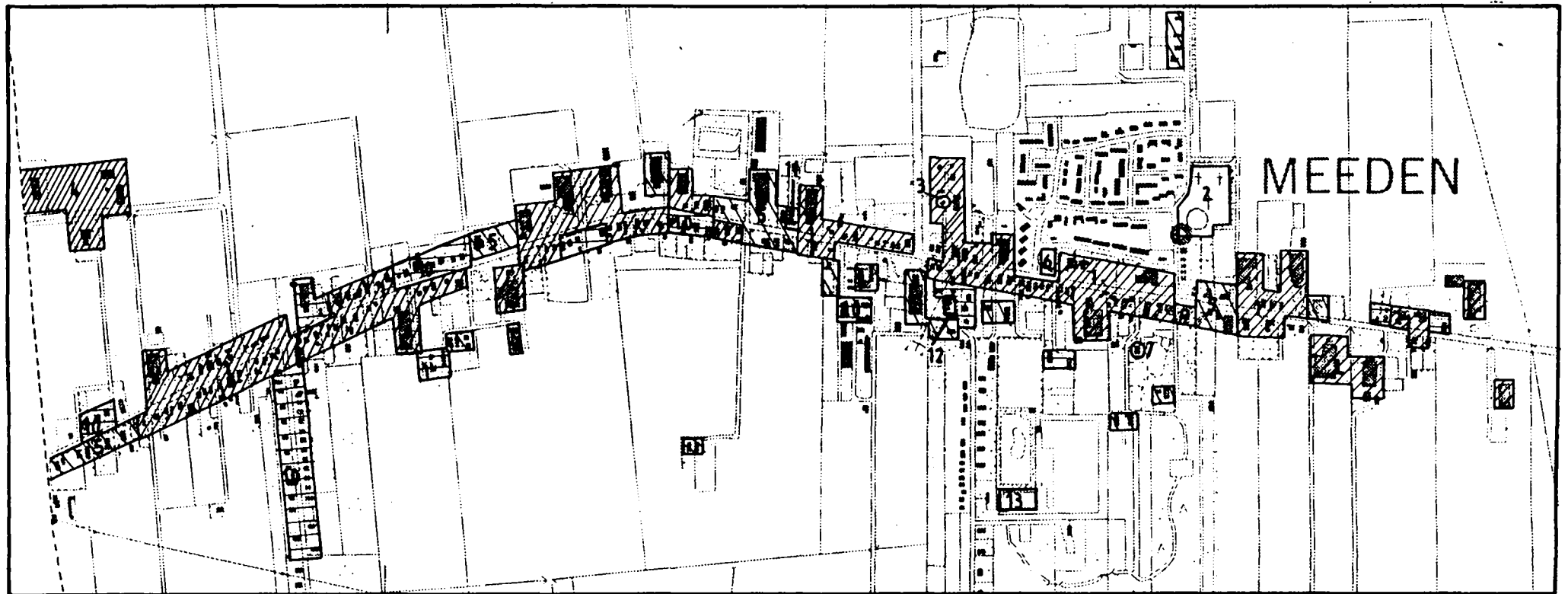
500 m

±1900

±1940

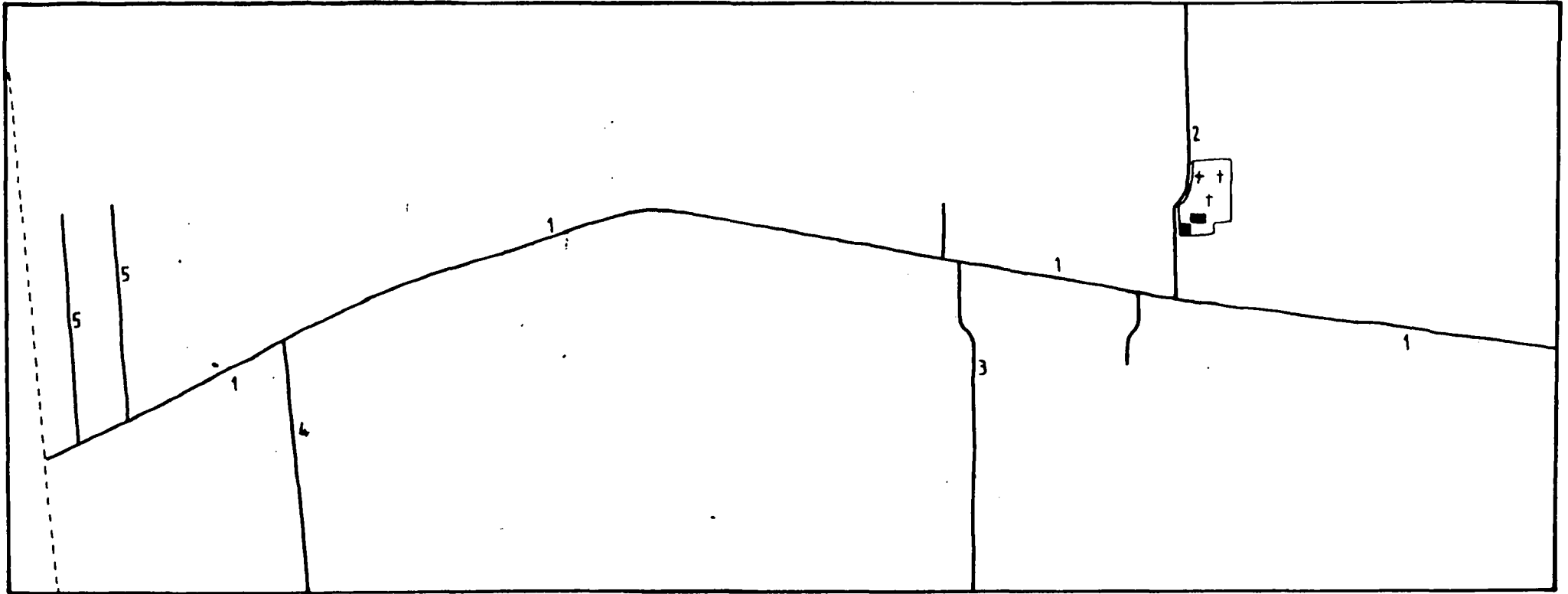
1. oude kern
2. N.H.-kerk, toren en kerkhof
3. korenmolen (1830)
4. Duurkenakker
5. bebouwing 1850-1900
6. Gereformeerde kerk (1865) en pastorie (1920)
7. Doopsgezinde kerk (1871)
8. openbare lagere school (1884)
9. hotel "het Gemeentehuis"
10. bebouwing 1900-1950
11. gemeentehuis (1920)
12. Gereformeerde lagere school (1903)
13. zwembad

MEEDEN

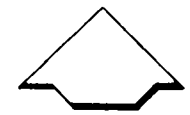
500 m

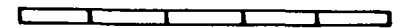
NAMEN VAN STRATEN

LEGENDA

- 1. Hereweg
- 2. Dude weg
- 3. Badweg
- 4. Burg. Venemastraat
- 5. wegen naar Duurkenakker

MEEDEN

500 m

1900-1940

In deze eeuw zet de verdichting van het hoofdlint zich voort, het groen verdwijnt langzamerhand en rond 1920 wordt aan de Hereweg een gemeentehuis neergezet (inmiddels verbouwd). Achter het hoofdlint ontstaan aan de veenzijde verspreid ca. drie streekjes die haaks op de dwarslanen staan. Deze streekjes bestaan uit landarbeiderswoningen van het krimpjes-type met elk een stuk land.

Tegelijkertijd breidt Meeden zich langs enkele doorgaande dwarswegen, zoals de Badweg en de Burg. Venemastraat, uit. Aan de Badweg, genoemd naar het aan deze straat gelegen natuurbad, bouwt men arbeiderswoningen van het type krimpjes. In 1903 wordt aan het begin van deze straat een Christelijke lagere school neergezet. De Burg. Venemastraat wordt in de jaren dertig bebouwd met losstaande arbeidershuizen, type krimpjes, en burgerwoningen.

Na de Tweede Wereldoorlog worden deze straten verder volgebouwd. In de dorpskern wordt dan de bestaande bebouwing, waaronder de molen en de N.H.-pastorie, afgebroken en vervangen door een nieuwbouwwijk. Een deel van de bebouwing aan de noordzijde van de hoofdweg, bij de kerk, wordt afgebroken om plaats te maken voor een dorpsplein en een dorps huis. Hierdoor heeft de dorpskern van Meeden het typische weg dorp-karakter verloren, dat aan de uiteinden van het hoofdlint nog wel aanwezig is.

5.3 Verspreide bebouwing

In de gemeente Meeden komen verschillende soorten verspreide bebouwing voor. Ten eerste zijn achter het hoofdlint, zowel aan noord- als aan zuidzijde streken boerderijen ontstaan (respectievelijk Duurkenakker en Bovenstreek). Daarnaast bevinden zich in het zuiden van de gemeente, evenwijdig aan de Meedener hoofdweg, enkele bebouwingslinten.

Het noordelijkste van deze twee linten is Beneden Veensloot. Zoals in 2.2 reeds is aangeduid, is dit gehucht ontstaan langs de oudste veendijk. Op de minder rijke veengronden vestigen zich vooral landarbeiders. Rond 1850 staan langs een onverharde weg die op de plek van de vroegere veendijk loopt, een twintigtal arbeiderswoningen, type krimpjes, met elk een stuk land. De nokrichting van deze huizen loopt evenwijdig aan de lengterichting van de kavel, waardoor ze vaak schuin op de weg staan. In de MIP-periode breidt het aantal zich behoorlijk uit. De weg naar Boven Veensloot krijgt aan beide kanten wat bebouwing.

Boven Veensloot ligt ten zuiden van Beneden Veensloot en loopt parallel daaraan. De weg op de plek van een vroegere veendijk vormt de grens met de gemeente Veendam en is aan beide kanten bebouwd. Boven Veensloot is

minder dicht bebouwd dan Beneden Veensloot, er komen hoofdzakelijk landarbeiderswoningen van het krimpjes-type voor, en, in tegenstelling tot Beneden Veensloot, ook een paar Oldamster boerderijen die aan de zuidkant van de weg liggen. Alle panden staan evenwijdig aan de kavelrichting. Zowel in Boven- als Beneden Veensloot is weinig gave bebouwing uit de periode 1850-1940 overgebleven: de meeste woningen zijn verbouwd of geheel vernieuwd.

In het oosten van de gemeente ligt het gehucht Bovenstreek. Het bestaat uit een drietal boerderijen (vroeger vier) van het Oldamstertype met een paar arbeidershuizen, type krimpjes, die evenwijdig aan het hoofdlint van Meeden liggen. De boerderijen hebben hun nokken evenwijdig aan de kavelrichting. Evenals in Duurkenakker het geval is, staan ze niet vooraan op de kavel, direkt aan de hoofdweg, maar er ergens midden op. In de zuidoostelijke punt van het gemeentelijk grondgebied ligt het gehucht Kibbelgaarn. Ook hier vormt de weg de grens met de gemeente Veendam. Ten westen ervan ligt het grootste deel van de bebouwing, die voornamelijk bestaat uit enkele Oldamster boerderijen, arbeiderswoningen van het krimpjes-type en nieuwere, naoorlogse woonhuizen. Hiertussen ligt een School met de Bijbel met meesterswoning uit 1915 (nu als zodanig niet meer in gebruik). Aan de oostkant liggen een paar boerderijen. Alle panden zijn vrijstaand en liggen met de nok evenwijdig aan de kavelrichting.

6 Inventarisatie stedenbouw en bouwkunst

De inventarisatie van stedenbouw en bouwkunst heeft als doel inzicht te krijgen in de stedenbouwkundige ontwikkelingen die binnen de gemeente hebben plaatsgevonden en in wat er aan waardevolle structuren, complexen en objecten bewaard is gebleven.

De inventarisatie bestaat uit een stedenbouwkundig veldonderzoek en een inventarisatie van de bouwkunst.

6.1 Stedenbouwkundig veldonderzoek

Door middel van een stedenbouwkundig veldonderzoek worden de globale bevindingen over de ontwikkelingen binnen de verschillende kernen in de gemeente geverifieerd. Wanneer er in een nederzetting in de periode 1850-1940 een noemenswaardige ruimtelijke ontwikkeling heeft plaatsgevonden wordt deze op basis van een stedenbouwkundige typologie in kaart gebracht. De stedenbouwkundige typologie kent een hoofdindeling naar oorspronkelijke functie en ruimtelijke opbouw. Ze onderscheidt de volgende gebieden:

1 stedelijk ingerichte gebieden

1.1 algemeen (functie: gemengd of wonen)

1.2 stedelijke villagegebieden

2 niet-stedelijk ingerichte gebieden

2.1 algemeen (functie: gemengd of wonen)

2.2 tuinvijckachtige ontwikkelingen (functie: wonen)

2.3 villagegebieden (functie: wonen)

3 gebieden zonder woonfunctie

3.1 industriegebieden (functie: industrie/bedrijvigheid/handel/verkeer)

3.2 groene gebieden (functie: openluchtrecreatie, begraafplaatsen etc.)

andere aanduidingen:

-lineaire ontwikkelingen (functie: gemengd of wonen)

-bestaande kern voor 1850

-gereconstrueerd gebied

-hoofdinfrastuctuur

In de gemeente Meeden bevinden zich geen dorpen waar in de periode 1850-1940 sprake was van noemenswaardige ruimtelijke ontwikkelingen. Er was slechts sprake van verdichting langs het in 1850 al aanwezige stratenpatroon en/of uitbreiding langs bestaande (doorgaande) wegen. Om deze reden is in dit geval een stedenbouwkundige typologie achterwege gelaten.

6.2 Inventarisatie van de bouwkunst

De inventarisatie van de bouwkunst heeft als doel de (meest) kenmerkende objecten en complexen voor de ruimtelijke, functionele en architectuur-historische ontwikkelingen in de periode 1850-1940 vast te leggen. Essentieel voor de inventarisatie is dat ze 'breed' wordt uitgevoerd. Omdat er in de periode 1850-1940 erg veel gebouwd is heeft de Rijksdienst voor Monumentenzorg als uitgangspunt geformuleerd dat er bij de selectie van objecten/complexen sprake moet zijn van een "herkenbare mate van representativiteit voor de cultuurhistorische ontwikkelingen van de betreffende bouwperiode in de ruimste zin van het woord".

Om het wat overzichtelijker te maken is voor de inventarisatie in de provincie Groningen een onderscheid gemaakt tussen twee categorieën objecten/complexen:

1 die objecten/complexen die een sociaal, economisch of cultuur-historisch belang vertegenwoordigen. Binnen deze categorie vallen objecten/complexen als fabrieken, scholen, kerken, bruggen, boerderijen etc.

2 die objecten die een representatief beeld geven van de woonbebouwing in de verschillende gemeenten.

Daarnaast kan er bij beide categorieën sprake zijn van een extra, de architectonische kwaliteit betreffende, waardering.

Als algemene regel bij de selectie van deze twee categorieën bouwwerken geldt dat ze gaaf moeten zijn. Dat wil zeggen, er mogen aan het bouwwerk geen ingrepen hebben plaatsgevonden die het in zijn grondvorm hebben aangetast. (Gaaf betekent dus niet per se: goed onderhouden.) Er zijn natuurlijk uitzonderingen op de regel. Het gaat dan om voorbeelden van objecten/complexen die zeer schaars zijn in de provincie als geheel of in de gemeenten afzonderlijk. Bij dergelijke voorbeelden wordt het criterium gaafheid vervangen door dat van schaarsheid/zeldzaamheid.

Voor het herinrichtingsgebied Oost-Groningen is in de periode 1981-1990 door de heren E. Degenhart-Drenth en E. Stanhuis een inventarisatie van de bebouwing uitgevoerd. De resultaten hiervan zijn verschenen in het vijf delen tellende rapport "Registratie cultuurhistorisch waardevolle objecten". Het M.I.P.-Groningen heeft deze gegevens overgenomen en voorzover nodig gewijzigd en aangevuld.

Literatuur

- Achterop, S.H. e.a., Meeden, geschiedenis van een Gronings dorp. Groningen 1969.
- Achterop, S.H. e.a., Meeden in oude ansichten. Zaltbommel, 1975.
- Boer, J. de, Dorpen in Groningen. Groningen 1987, PPD van Groningen.
- Boer Sap, S. de, Spoorwegen in Groningen. Utrecht 1987.
- Fysische geografie, botanie en ornithologie, Veenkoloniën 1, PPD van Groningen.
- GADO, Gado-geschiedenis 1925-1988.
- Hartsema, D. en Mollema, W., Met de boderijsers naar Groningen, Bedum 1987.
- Hofstee, E.W., Groningen van grasland naar bouwland 1750-1930, Wageningen 1985.
- Provinciale Almanak voor Groningen, 1983.
- Schroor, M., De landelijke lijn. Kavelpatronen en lineaire elementen in het Groninger landschap Cultuurhistorische bekeken. Groningen 1987, PPD van Groningen.
- Snijders, F., Fysische geografie in de provincie Groningen, Groningen 1985, PPD van Groningen.

Kaarten

- Kuyper, J., Gemeente-atlas van de provincie Groningen, Leeuwarden 1867, ed. Hugo Surincar, 1:37.500.
- Kater Tz, J., Kaart van alle bevaarbare vaarten en kanalen in de provincie Groningen, ca 1850, 1:100.000.
- Topografische kaart, 1853, 1:50.000.
- Topografische kaart, 1899, 1:25.000.
- Topografische kaart, 1934, 1:25.000.